

Ajankohtainen teos Venäjän sodasta Ukrainassa

Arvio teoksesta Ploky, Serhii. *Historian paluu. Venäjän sota Ukrainassa*. Docendo. 2024. 458 s. ISBN 9789523828148.

Olli Kleemola

Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 herätti Suomessa – ja epäilemättä myös muualla läntisessä maailmassa – ennennäkemättömän kiinnostuksen Ukrainan historiaa ja sodan kulkua käsittelevää kirjallisuutta kohtaan. Monet tietokirjailijat ja tutkijat ovat pyrkineet vastaamaan syntyneeseen kysyntään, ja esimerkiksi presidentti Volodymyr Zelenskyistä on julkaistu kirjallisuutta tahdilla, johon uskoisin Suomessa aiemmin yltäneen lähinnä Mannerheimin ja Kekkonen. Myös tunnelmakuvat Ukrainasta sekä erilaiset Putinin aikomuksia valottamaan pyrkivät teokset ovat sodan alettua olleet kysytyjä, ja niitä on julkaistu tihenevään tahtiin.

Harvinaisempia sen sijaan ovat olleet ammattimaisten historioitsijoiden esitykset sodasta ja sen taustoista. Tätä aukkoa paikkaa nyt kansainvälisesti tunnetuin ukrainalainen historioitsija, Harvardin yliopiston Ukrainan historian professori Serhii Ploky, jonka alkuaan englanniksi julkaistu teos *Historian paluu. Venäjän sota Ukrainassa* on ilmestynyt jo ainakin saksankielisenä käännöksenä. Teos on saanut verrattain paljon huomiota, käsittelee se yhtä kansainvälisen politiikan akuuteimmista tämänhetkisistä kriiseistä. Teoksesta laadituissa arvosteluissa on yleisesti ottaen kiitetty teoksen kattavaa ja syvällistä otetta, kerronnan laatua sekä kirjoittajan asiantuntemusta.

Ploky asettaa tavoitteekseen tarkastella niin sanotun pitkän keston (*longue duree*) lähestymistavan avulla ”nykyistä sotaa, sen alkuperää, vaiheita ja jo näkyvissä olevia samoin kuin mahdollisia seurauksia” (s. 22). Tehtävänanto on siis varsin laaja. Neutraalina ei tekijän otetta voi pitää: Ploky on ukrainalainen, ja hänen sympatiansa Ukrainan puolustustaistelulle näkyy tekstistä selvästi. Tämä tulee selväksi jo teoksen ensimmäisiltä sivuilta, joissa kirjoittaja kuvaa sodan alkaessa kokemaansa shokkia. Teoksessa Putinin Venäjää kuvataan suurvalta-asemaan paluuta kaihoavana autokratiana, jonka johdon tavoitteena on alueellinen laajentuminen naapurimaiden kustannuksella, ja joka ei kaihda ”kaksilla mitoilla” työskentelyä: viholliseksi miellettyä läntistä arvoyhteisöä syytetään herkästi imperialismista ja vallanhalusta, Venäjän röhkeät kansainvälisen oikeuden rikkomuksetkin ovat puolestaan

oikeutettuja, kun niihin tietoisesti etsitään (ja löydetään) oikeutus vaikka sitten historiaa vääristelemällä. Teoksen kantaaottavuus ei ole yllättävää, sillä neutraalin historiantutkimuksen aika tulee vasta konfliktin päätyttyä. Kokeneena historiantutkijana Plokhyn onnistuu kuitenkin avaamaan konfliktin taustoja ja kehityskulkuja tavalla, joka tekee teoksesta arvokkaan ja kiinnostavan lukukokemuksen niille, jotka haluavat syventää tietouttaan Euroopassa riehuvasta sodasta. Kyse ei siis missään nimessä ole heikosti aikaa kestävästä pamflettikirjasta.

Venäjän ikeessä

Plokhyn näkemyksen mukaan Venäjän sota Ukrainassa juontaa juurensa kahden Venäjän historiaa merkitsevästi muokanneen imperiumin, Venäjän keisarikunnan ja Neuvostoliiton, romahduksiin. Kirjansa alkuosassa Plokhyn käsitteleekin verrattain kattavasti näiden imperiumien historiaa sekä hajoamista, ja nostaa esille Ukrainan avainroolin Neuvostoliiton hajoamisessa: ukrainalaisten äänestettyä 1. joulukuuta 1991 itsenäisyyden puolesta Neuvostoliitto olisi periaatteessa voinut jatkaa olemassaoloaan, vaikkakin ilman Moldovaa ja Baltiaa sekä Ukrainaa, sillä Valko-Venäjällä ja monilla keskiaasialaisilla valtioilla ei ollut vastaavaa painetta erota. Keskusjohto päätti kuitenkin Neuvostoliiton lakkauttamisesta, koska ilman Ukrainan taloudellisia ja työvoimareservejä valtion ylläpito olisi tullut liian kalliiksi. Ukrainan päätöksellä oli siis kauas sen rajojen ulkopuolelle ulottuvia vaikutuksia.

Itä-Euroopan historiaa tuotannossaan laajasti käsitellyt Plokhyn kuvaa Neuvostoliiton hajoamista ja sitä seuranneita prosesseja taitavasti. Hänen näkemyksensä on, että aito demokraattinen kokeilu Venäjällä jäi lopulta varsin lyhyeksi. Plokhyn mukaan sen lopetti jo vuoden 1993 lopulla järjestetty äänestys Venäjän perustuslaista, joka kasvatti merkittävästi presidentin valtaa. Plokhyn näkee tämän tienhaarana, jossa Ukrainan ja Venäjän polut lopullisesti erosivat toisistaan: Ukraina jatkoi kehitystään demokratian tiellä Venäjän ajautuessa kohti autokratiaa.

Ukrainan valitsema tie ei ollut helppo, ja sisäpoliittisten ongelmien lisäksi vaikeuksia tuotti maata edelleen ”etupiirinään” pitävän Venäjän jatkuva painostus. Historian rasittama suhde maiden välillä ei oikeastaan missään vaiheessa ollut ”kahden kauppa”, vaan mukana oli aina kolmas osapuoli – länsi, jolta Ukraina pyrki saamaan olemassaolonsa varmistavia takeita, ja jonka Venäjä puolestaan pyrki kaikin keinoin pitämään mahdollisimman kaukana rajoiltaan. Plokhyn teos onkin myös kuvaus läntisen arvoyhteisön liiallisesta pitkämielisyydestä ja sinisilmäisyydestä autoritäärisen Venäjän suhteen. Tämän kehityksen seuraukset näkyivät Krimillä 2014 sekä helmikuun 24. päivänä 2022 alkaneessa sodassa.

Politiikasta sotaanäyttämölle

Kirjan jälkimmäinen puolisko on omistettu käynnissä olevan sodan kuvaamiseen. Edellisessä osassa tapahtumia lähinnä korkean poliittisen johdon perspektiivistä kuvannut Plokhyn päästää nyt ääneen eri tasoilta ja taustoista lähtöisin olevia ihmisiä presidentti Zelenskyistä aina Harkovasta paenneeseen opiskelijaan ja taistelujen keskellä Harkovassa eläviin siviileihin, jotka arjessaan saattavat törmätä kadulla rypäleammuksen ruhjomiin ihmisen jäänteisiin.

Sivuhuomiona mainittakoon, että Ploky käyttää usein historiallisia vertauksia – esimerkiksi Venäjän veretöntä Krimin valtausta hän vertaa Itävallan Ansluusiin vuonna 1938. Yksi historiallinen vertailukohta kuitenkin loistaa poissaolollaan. Nyt käynnissä olevaa sotaa luonnehtivat kuvaukset, kuten ”Kiovaa lähestyvillä joukoilla oli kaksitoistakertainen määräyivoima puolustajiin nähden, mutta niiden komentajat olivat taktisesti taitamattomia” (s. 201) tai ”Putin odotti ukrainalaisten toivottavan kukkasin tervetulleeksi sotilaat, jotka hän oli lähettänyt vapauttamaan heidät natsismin ja nationalismin ikeestä. Sen sijaan venäläiset saivat vastaansa Javelineja, Stingereitä ja ukrainalaisvalmisteisia Skif-panssarintorjuntaohjuksia” (s. 202), saattavat muistuttaa ainakin suomalaisia lukijoita monista talvisodan kuvauksista. Talvisotaviittausten puuttuminen on sitäkin kiinnostavampaa, kun ukrainalaiset toivat etenkin sodan alkuvaiheessa itse aktiivisesti esiin sotien välisiä yhteyksiä.

Sotaa aktiivisesti kotimaisesta ja kansainvälisestä lehdistöstä seuranneelle lukijalle kirjan tämä osio ei pysty tarjoamaan paljon uutta, mikä on ymmärrettävää, koska sota jatkuu edelleen ja merkittävä osa aineistosta on varmasti salaista. Plokyhyn taiten valitsemat silminnäkihavainnot onnistuvat kuitenkin syventämään kuvaa taisteluiden kulusta ja kirja tarjoaa kootun näkemyksen sirpaleisten ja usein jopa ristiriitaisten lehdistötietojen sijaan. Olisin kaivannut käsittelyn tueksi rintamatilannekarttoja: kirjan alussa olevat yleistilannekartat eivät nähdäkseni tue tekstimuotoista käsittelyä riittävästi. Kirjassa on myös jonkin verran valokuvakuvitusta, joka on koottu erilliseen kuvaliitteeseen. Ratkaisu on epäilemättä painoteknisesti edullinen, mutta kuvat ovat näin valitettavasti irrallaan tekstistä.

Poliittinen ulottuvuus on punottu taitavasti taistelukuvausten lomaan. Käsiteltyä tulevat muun muassa Venäjän vallatuilla alueilla järjestämän valekansanäänestykset sekä Putinin harhaiseen historiakäsitykseen perustuvat puheet alueliitoksista samoin kuin Ukrainaa tukevan läntisen arvoyhteisön reaktiot eri vaiheissa.

Rintaman operaatioita käsittelevä osio päättyy Ukrainan kesällä 2023 käynnistämään vastahyökkäykseen, mikä muodostaa loppukohdaksi sopivan käänteen. Kirjan viimeinen käsittelyluku ”Aasialainen ulottuvuus” pyrkii avartamaan eurosentristä näkökulmaa ja tuomaan esille Ukrainan sodan maailmanlaajuisia vaikutuksia, keskeisimpänä niistä toki lännen dominoiman maailmanjärjestyksen haastaminen. Jälkisanat -luvun otsikko ”Uusi maailmanjärjestys” kuvaakin osuvasti sitä, mistä Ukrainan sodassa on Plokyhyn tulkinnan mukaan pohjimmiltaan kysymys: ei pelkästään Ukrainasta vaan vakiintuneen maailmanjärjestyksen haastamisesta. Ploky on onnistunut kirjoittamaan varsin kattavan esityksen käynnissä olevan sodan taustoista ja kulusta ukrainalaisesta näkökulmasta. Kirjoittajan taitava kerronta vie mukanaan, ja vaikka kerronta on verrattain tiivistempoista, Plokyhyn tavoitteena ollut kokonaiskuva muotoutuu pala palalta. Helppoa luettavaa kirja ei ole, ei käsiteltävän aiheen sen paremmin kuin ajoittain hieman raskassoutuisen tekstin puolesta. Kirjasta kuitenkin hahmottuu taiten piirretty kokonaiskuva suurimmasta eurooppalaisesta sodasta sitten toisen maailmansodan. Hakemisto helpottaa kirjan käyttöä, mikäli tavoitteena on etsiä tietoa jostakin yksittäisestä aiheesta, ja kirjoittajan viiteapparaatti tarjoaa lukuvinkkejä aiheesta kiinnostuneelle. Suosittelen lämpimästi kirjaan tutustumista kaikille.

VTT, dos. Olli Kleemola. Turun yliopisto, poliittinen historia.